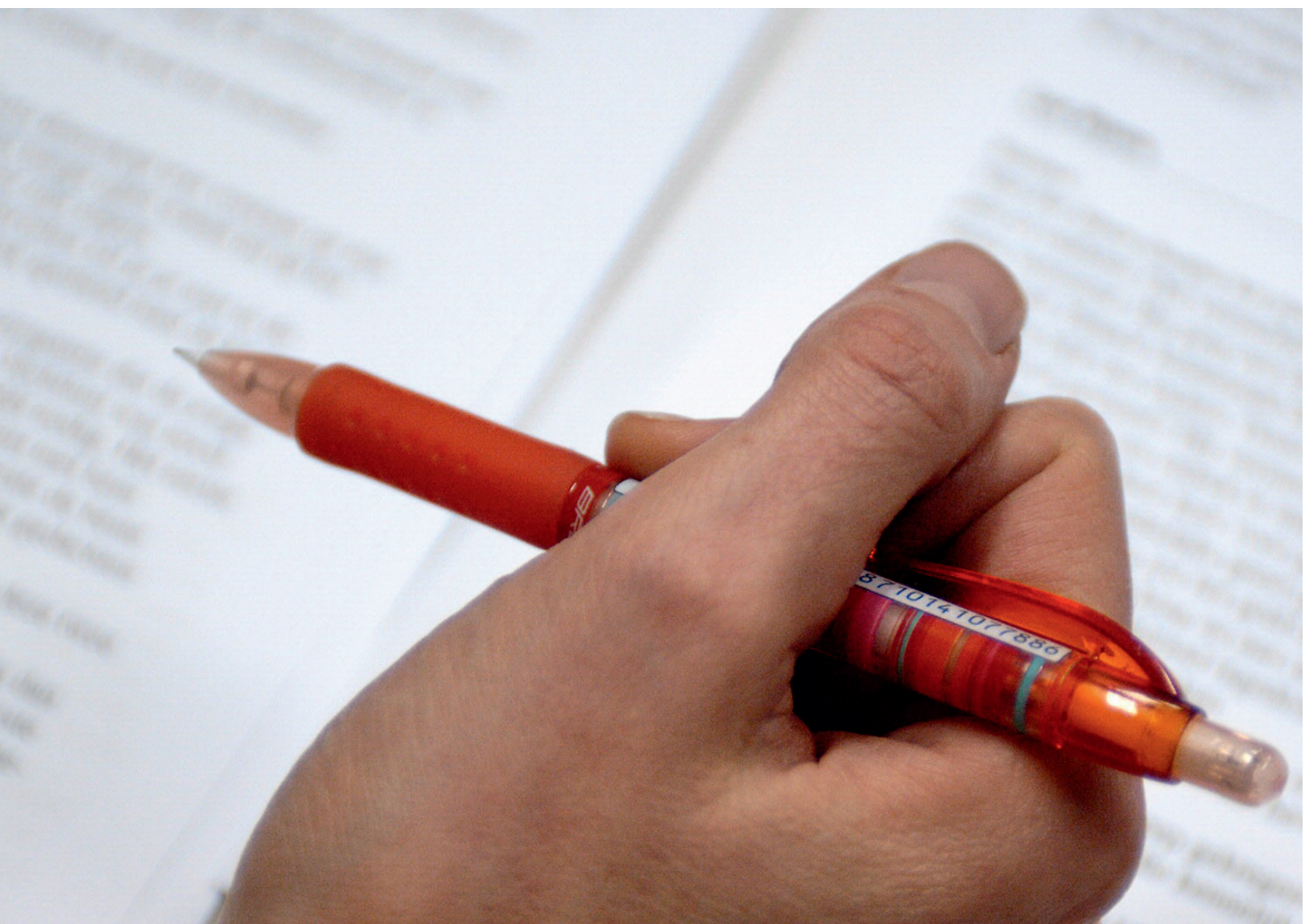

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Wijkondernemingen

Oriëntatie op rechtsvormen

Van buurtinitiatief naar wijkonderneming

Wijkondernemingen staan in de schijnwerpers. Er lijkt een beweging gaande van bewoners die collectief in hun wijk of dorp zelf initiatief nemen. Deze wijkondernemingen¹ zijn vaak, maar niet uitsluitend, actief op het gebied waar de afgelopen decennia instituties als overheden, woningcorporaties en maatschappelijke instellingen het werk deden. Dat werpt vragen op over de manier waarop bewoners zich organiseren. Eén keer per jaar met de burens een buurtschoonmaak houden, is heel wat anders dan bijvoorbeeld een plantsoendienst opzetten die het hele jaar door verantwoordelijk is voor groenonderhoud in de wijk. Bewoners actief in wijkondernemingen komen vroeg of laat voor de keuze te staan of ze zich formeel willen organiseren en welke rechtsvorm daar het beste bij past. Dit informatieblad gaat in op afwegingen die wijkondernemingen kunnen maken bij het bepalen van de meest geschikte rechtsvorm.

Een wijkonderneming is een bijzondere vorm van maatschappelijk ondernemen omdat de wijkonderneming:

- zich specifiek bezighoudt met activiteiten van, voor en door bewoners en
- gericht is op het algemeen belang
- in de eigen woonomgeving, wijk of dorp.

Wijkondernemingen kunnen veel van elkaar verschillen. Ze kunnen zich richten op het in stand houden van buurtvoorzieningen, het overnemen van een wijkcentrum of het schoonhouden van de eigen wijk. Maar ze hebben allemaal één ding gemeenschappelijk: het gaat om initiatieven van wijkbewoners die zich willen inzetten voor hun eigen wijk. Ze doen dat niet voor de overheid maar voor zichzelf, onder eigen regie en op hun eigen manier.

Om die regie ook echt zelf te kunnen voeren is het van belang dat bewoners financieel en organisatorisch zelfstandig zijn en dat de wijkonderneming een bepaalde rechtsvorm krijgt. Omdat het Burgerlijk Wetboek geen aparte rechtsvorm voor wijkondernemingen kent, dienen oprichters van een wijkonderneming daarom een keuze te maken uit één van de volgende rechtsvormen:

- Personenvennootschappen: Eenmanszaak, Maatschap, VOF, CV
- Kapitaalvennootschappen: NV, BV
- Coöperatie
- Vereniging
- Stichting

Omdat elke rechtsvorm voor- en nadelen heeft is het kiezen van een geschikte rechtsvorm vaak een hele puzzel. Daarnaast laat de wet veel ruimte om een eenmaal gekozen rechtsvorm via statuten en reglementen naar eigen wens te plooien. Het oprichten van een wijkonderneming gaat dan ook niet over één nacht ijs. Toch blijkt in de praktijk dat dit juist één van de eerste dingen is die bewoners snel willen regelen. Soms vanuit zichzelf maar soms ook aangespoord door anderen zoals de gemeente, die pas met bewoners wil praten als zij een stichting hebben opgericht en een gedetailleerd ondernemingsplan hebben. Dit terwijl het juist van belang is voldoende tijd te nemen om scherp te krijgen wat het doel van de organisatie zal worden - nu en in de toekomst - en om daarvoor draagvlak onder bewoners op te bouwen.

In dit informatieblad wordt een aantal overwegingen besproken dat een rol speelt bij het kiezen van een rechtsvorm voor de wijkonderneming. Overwegingen die, eenmaal op elkaar afgestemd, richting geven aan het kiezen van de meest geschikte rechtsvorm:

1. Wanneer hebben wijkondernemingen een formele rechtsvorm nodig?
2. Zijn bewoners persoonlijk aansprakelijk voor afspraken die de wijkonderneming maakt?
3. Wat is het doel van de wijkonderneming?
4. Wie zorgt voor de financiële middelen?
5. Welk belastingregime wordt van toepassing?
6. Hoe creeert de wijkonderneming draagvlak?
7. Wat is de invloed van de rechtsvorm op mogelijkheden voor financiering?
8. Hoe wordt continuïteit van de wijkonderneming geborgd?

¹ In dit informatieblad wordt de term wijkonderneming gehanteerd, maar de informatie is net zo goed relevant voor andere maatschappelijke initiatieven die zich richten op de woonomgeving en zich oriënteren op de keuze voor een rechtsvorm. In de praktijk worden deze organisaties bijvoorbeeld ook buurtonderneming, bewonersbedrijf, dorpsbedrijf, dorpscoöperatie, buurtenergiecoöperatief, dorpszorgcoöperatief genoemd.

Overweging 1 | Wanneer hebben wijkondernemingen een formele rechtsvorm nodig?

Veel bewoners steken de handen uit de mouwen met activiteiten in hun eigen buurt. In veel gevallen hoeft dit niet geformaliseerd te worden middels het oprichten van een organisatie met rechtsvorm. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld een bladblazer ter beschikking stellen aan bewoners waarmee ze hun eigen buurt schoon kunnen houden. Maar er kunnen omstandigheden zijn die de oprichting van een formele organisatie wenselijk of noodzakelijk maken, bijvoorbeeld als er:

1. Vermogen ontstaat omdat een wijkcentrum (eigen vermogen) wordt overgedragen aan een bewonerscollectief of omdat er financiële middelen beschikbaar komen van een fonds of een bank (vreemd vermogen);
2. Werk wordt verricht dat risico's en/of aansprakelijkheden voor initiatiefnemers of anderen met zich meebrengt: via de wijkonderneming kunnen daar verzekeringen voor afgesloten worden;
3. Onder wijkbewoners behoefte is aan vaste afspraken over de organisatie van activiteiten in de wijk. Het formaliseren van afspraken kan betrokkenen meer houvast geven in de huidige situatie én biedt een helder raamwerk voor bewoners die later mee willen doen.

In de wijk Heechterp-Schieringen in Leeuwarden wordt veel extra afval naast vuilnisbakken gedumpt. Van deze 'illegale bijzet' ervaren wijkbewoners veel last. Daarnaast het jaagt het de gemeente op kosten. In samenwerking met de gemeente en afvalbedrijf Omrin is BBHS - Bewonersbedrijf Heechterp-Schieringen² - een zogenaamd Bijzet-project gestart; een team van wijkbewoners dat surveilleert en met medebewoners in gesprek gaat over het omgaan met afval. De verwachting was dat hiervoor moeilijk mensen te vinden zouden zijn, maar na twee weken waren er al vijf teamleden die daarnaast ook andere initiatieven ontplooiden.. Zo wilden ze ook de bruikbare materialen naar de lokale houtwerkplaats brengen, ze liepen er nu toch. 'Het is de vraag wat er was gebeurd als we hier een formele vacature voor hadden geplaatst: 'Gezocht: afvalsurveillant'. Nu liep eerst de vrouw van iemand mee en die nam weer een buurvrouw mee die weer een vriendin meenam.' De ruimte om het werk met elkaar en volgens eigen inzicht te doen blijkt cruciaal. Inmiddels werkt het team met een iPad waarmee ze hotspots van afval in kaart brengen, maar ook schema's met werktijden op uitwerken en contactgegevens van het team bijhouden. 'Een professioneel team dus, gegroeid uit een informele aanpak', aldus Chris Troost, zakelijk leider van BBHS.

² Voor meer informatie zie de website van BBHS: <http://www.bb8924.nl>. BBHS is het eerste operationele bewonersbedrijf in het Experiment BewonersBedrijven van het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken.

Overweging 2 | Zijn bewoners persoonlijk aansprakelijk voor afspraken die de wijkonderneming maakt?

Het Burgerlijk Wetboek kent verschillende regels voor de verschillende rechtsvormen. Een belangrijk verschil tussen de rechtsvormen betreft de vraag of mensen persoonlijk aansprakelijk zijn voor zakelijke schulden, bijvoorbeeld voor het aflossen van een lening van de wijkonderneming. Uitsluitend bij personenvennootschappen maakt de wet geen onderscheid tussen vermogen of schulden van de zaak en privépersonen.

Personenvennootschappen worden vaak opgericht door mensen met een vrij beroep zoals tandartsen of fysiotherapeuten. Personenvennootschap is niet aan te bevelen voor een wijkonderneming, immers, als bewoners via de wijkonderneming ook persoonlijk risico lopen dan kan dit een hoge drempel vormen om toe te treden tot de wijkonderneming. De personenvennootschap blijft om deze reden in de rest van het informatieblad buiten beschouwing.

Voor de overige rechtsvormen maakt de wet wél een scheiding tussen de organisatie en de privé situatie van betrokken mensen: de wet kent aan die rechtsvormen zelfstandige rechtspersoonlijkheid toe. Met het kiezen voor een rechtsvorm met rechtspersoonlijkheid kunnen oprichters van een wijkonderneming dus afstand creëren tussen mensen en organisatie: niet de mensen maar de wijkonderneming zelf sluit contracten af en kan bezittingen en schulden hebben. Niet de betrokken bewoners maar de wijkonderneming zal aansprakelijk zijn voor de schulden die de organisatie op zich neemt. Een schuldeiser kan daardoor een openstaande vordering niet verhalen op individuele leden of bestuurders. Dat kan natuurlijk wel in geval van aantoonbaar verwijtbaar gedrag, maar onder normale omstandigheden staan schulden van de organisatie los van betrokken personen.

Voorbeeld: Een bestuurslid sluit voor de horeca-activiteiten een meerjarencontract af met een leverancier van koffie. Als de wijkonderneming de rekeningen niet betaalt kan de koffieleverancier de bestuursleden niet in privé aansprakelijk stellen voor achterstallige betalingen. Hij kan wel elk bestuurslid aansprakelijk stellen voor nakoming van het contract, want het bestuur is wel gebonden aan het contract dat het bestuurslid van de wijkonderneming heeft afgesloten. Elk bestuurslid heeft nu de plicht te zorgen dat de wijkonderneming de rekeningen van de koffieleverancier betaalt. Maar ze kunnen daar niet in privé aansprakelijk voor gesteld worden.

Voor de coöperatie en vereniging heeft de wet aanvullende bepalingen. Voor de coöperatie geldt dat zij wel zelfstandige rechtspersoonlijkheid heeft. De oprichters kunnen bij de oprichting kiezen uit drie soorten aansprakelijkheid voor de toekomstige leden van de coöperatie:

- WA/ Wettelijke Aansprakelijkheid: leden zijn geheel aansprakelijk (dit komt bijna niet voor);
- BA/ Beperkte Aansprakelijkheid: leden zijn beperkt aansprakelijk, bijvoorbeeld maximaal hun eigen inleg;
- UA/ Uitgesloten Aansprakelijkheid: leden zijn niet aansprakelijk.

Voor de vereniging geldt verder dat zij informeel of formeel (via een notaris) kan worden opgericht. Een informele vereniging, opgericht zonder de tussenkomst van een notaris heeft beperkte rechtsbevoegdheid: bestuurders zijn aansprakelijk voor de schulden van de vereniging en de vereniging kan geen registergoederen verkrijgen (geen wijkcentrum in eigendom) en geen erfenis geschonken krijgen. Als de vereniging via de notaris wordt opgericht heeft zij wel volledige rechtsbevoegdheid en is er volledige scheiding tussen de wijkonderneming en privé.

Rechtsvormen en aansprakelijkheid		
Zonder rechtspersoonlijkheid	Met rechtspersoonlijkheid	Aanvullende bepalingen
Eenmanszaak, Maatschap, VOF, CV	NV, BV	
	Coöperatie	WA / BA / UA
	Vereniging	Beperkte of volledige rechtsbevoegdheid
	Stichting	

Overweging 3 | Wat is het doel van de wijkonderneming?

Welke regels verder van toepassing kunnen zijn op de wijkonderneming wordt in belangrijke mate bepaald door het doel waarvoor de wijkonderneming wordt opgericht. De wet stelt dat kapitaalvenootschappen - de NV of BV - het doel hebben om winst te maken en die winst aan de eigenaren, de aandeelhouders, uit te keren. Voor een vereniging of stichting geldt precies het tegenovergestelde, die hebben juist een wettelijk verbod om winst uit te keren. Ze mogen wel een commerciële onderneming drijven en winst maken, maar de winst mag niet uitgekeerd worden aan leden of bestuurders. De coöperatie neemt daarin een tussenpositie in, omdat deze volgens de wet juist wordt opgericht om in de stoffelijke behoefte van haar leden te voorzien. Die 'stoffelijke behoefte' kan bijvoorbeeld zitten in samen goedkoop inkopen of samen goedkoop produceren door gemeenschappelijk gebruik van machines. Een belangrijk verschil met de vereniging, ook een ledenorganisatie, is dat de coöperatie een zakelijke relatie met haar leden onderhoudt, want het lidmaatschap van een coöperatie vertegenwoordigt een vermogenswaarde. Dat is voor een vereniging en stichting anders: die hebben volgens de wet uitsluitend een ideële doelstelling.

Een voorbeeld van de zakelijke relatie tussen de coöperatie en haar leden is 'Zon op de Kubus': dertig buurtbewoners hebben geld ingelegd om de plaatsing van zestig zonnepanelen op het dak van basisschool de Kubus in Amersfoort te betalen. Gekoppeld aan een lesprogramma leren kinderen alles over duurzame energie en wekken die ook daadwerkelijk zelf op. De coöperatie krijgt jaarlijks een vergoeding van het geld dat de school aan energiekosten bespaart. Na aftrek van coöperatiekosten krijgen de leden jaarlijks de opbrengst uitgekeerd. Hoewel er dus een ideëel doel is hebben de coöperatielieden een zakelijke relatie met elkaar waarvoor elk lid een contract heeft getekend.

Rechtsvormen en doel van de wijkonderneming	
NV, BV	Winst uitkeren aan aandeelhouders
Coöperatie	Voorzien in de stoffelijke behoefte van leden
Vereniging	Winstuitkeringsverbod aan leden of bestuurders
Stichting	Winstuitkeringsverbod, winst moet worden aangewend conform de statuten

Overweging 4 | Wie zorgt voor de financiële middelen?

Het verschilt per rechtsvorm of en welke kapitaaleisen er gesteld worden aan de oprichting.

Oprichters van een kapitaalvennootschap dienen startkapitaal in te brengen. Voor de NV is dat een bedrag van €45.000,-. Voor de BV zijn de instapcriteria versoepeld, waardoor met € 1,- startkapitaal een BV kan worden opgericht. Bij de overige rechtsvormen zijn er geen kapitaaleisen aan de oprichting. Voor de coöperatie geldt dat lidmaatschap wel een vermogenswaarde heeft maar dat de eigen inbreng door leden beperkt kan worden. Een stichting kan overigens worden ontbonden als na enige tijd blijkt dat er onvoldoende vermogen beschikbaar is om haar doel te verwezenlijken. Alleen voor de vereniging speelt vermogensinbreng geen rol. Maar ook deze organisatie heeft natuurlijk financiële middelen nodig om te kunnen bestaan.

Rechtsvormen en kapitaalvereiste	
NV, BV	NV: € 45.000,- BV: ,€ 1,-
Coöperatie	Geen wettelijke verplichting, te regelen in statuten
Vereniging	Geen, maar lidmaatschap gaat meestal gepaard met contributie
Stichting	Geen, maar de organisatie kan ontbonden worden als middelen uitblijven

Overweging 5 | Welk belastingregime wordt van toepassing?

Het kiezen van een rechtsvorm heeft invloed op het toepasselijke rechtsregime, bijvoorbeeld op vragen over aansprakelijkheid (zie Overweging 2) en op het toepasselijke belastingregime. Zo zijn kapitaalvennootschappen en coöperaties altijd BTWplichtig. Dat betekent niet dat verenigingen en stichtingen nooit BTWplichtig zijn. Als de Belastingdienst oordeelt dat een vereniging of stichting deelneemt aan het economische verkeer een onderneming voert) dan zijn ook deze organisaties BTWplichtig. De Belastingdienst beoordeelt dit per individueel geval. Een belangrijk criterium dat de Belastingdienst daarbij hanteert is of de organisatie gaat concurre-

ren met marktpartijen. Als dat het geval is zijn ook verenigingen en stichtingen BTW plichtig. De verschillende criteria die de Belastingdienst gebruikt om het belastingregime voor een organisatie te bepalen komen steeds neer op twee kernvragen: *Waar komen financiële middelen voor het overgrote deel vandaan en waaraan worden ze uitgegeven?*

Los van de BTW kunnen verenigingen en stichtingen in aanmerking komen voor een speciaal regime dat tot doel heeft om donaties en subsidies aan deze organisaties te bevorderen (ze hoeven dan bijvoorbeeld geen schenkingsbelasting te betalen). De organisatie moet dan wel de ANBI of SSBI status van de Belastingdienst krijgen (ANBI staat voor Algemeen Nut Beogende Instelling, SBBI staat voor Sociaal Belang Behartigende Instelling). Ook dit beoordeelt de Belastingdienst per individueel geval. Op de site van de Belastingdienst staat alles over de ANBI status uitgelegd, zie www.belastingdienst.nl, onder het kopje ANBI. Een ANBI status zou het bijvoorbeeld voor bewoners makkelijker kunnen maken om via schenkingen en giften bij te dragen aan de wijkonderneming omdat ze over die bijdrage geen belasting hoeven te betalen. Als het vooral om schenkingen en subsidies gaat kan een ANBI status daarom goed van pas komen. Indien de wijkonderneming juist niet afhankelijk wil zijn van subsidies en zoveel mogelijk ruimte voor ondernemerschap wil hebben zou een ANBI status juist beperkend kunnen werken. Zo verplicht die status om 90% van de winst ten goede te laten komen aan algemeen nut. Kan de wijkonderneming onder die condities voldoende vermogen opbouwen om bijvoorbeeld vastgoed in eigendom te krijgen of te sparen voor andere grote investeringen? De wijkonderneming hoeft niet per se een ANBI- of SBBI-status te hebben om voor speciale belastingregelingen in aanmerking komen. Vrijstellingen van de BTW zijn bijvoorbeeld niet afhankelijk van de ANBI-status.

Rechtsvormen en Belastingregime	
NV, BV	Vennootschapsbelasting, dividendbelasting ³ , BTW
Coöperatie	Vennootschapsbelasting, dividendbelasting, BTW
Vereniging	Afhankelijk van Belastingdienst: vennootschapsbelasting, BTW, ANBI/SBBI
Stichting	Afhankelijk van Belastingdienst: vennootschapsbelasting, BTW, ANBI/SBBI

Het belastingregime is duidelijk een puzzelstuk dat voor wijkondernemingen, ongeacht de te kiezen rechtsvorm, verschillend uit kan pakken. Het is van belang zo vroeg mogelijk in gesprek te gaan met mensen, organisaties en belanghebbenden die invloed (kunnen) hebben op de financiële positie van de wijkonderneming en die scenario's met de Belastingdienst te bespreken. Dat kan rechtstreeks of via een belastingadviseur die contacten met de Belastingdienst onderhoudt.

³ Vennootschapsbelasting is belasting die de onderneming betaalt over gemaakte winst, dividendbelasting is belasting die aandeelhouders moeten betalen over de door de onderneming aan hen uitgekeerde winst.

Overweging 6 | Hoe creëert de wijkonderneming draagvlak?

Een wijkonderneming is een organisatie die activiteiten opzet van, voor en door bewoners. Draagvlak onder wijkbewoners is voor de wijkonderneming dan ook van groot belang. Draagvlak kan worden georganiseerd via websites, social media, nieuwsbrieven, informatieavonden etc. Maar ook intern draagvlak is van belang en de te kiezen rechtsvorm kan daarin ondersteunen. Volgens de wet heeft een vereniging naast een bestuur altijd een Algemene Ledenvergadering (ALV). Dat geldt ook voor kapitaalvennootschappen (Algemene Aandeelhoudersvergadering) en voor de coöperatie. Dat geldt niet voor de stichting. Een stichting heeft een verbod op leden en kan daardoor bestaan met alleen een bestuur. Als hier bij de oprichting niets over wordt vastgelegd - bijvoorbeeld via statuten of reglementen (zie kader Statuten en reglementen) - zijn (toekomstige) bestuurders van een stichting niet verplicht zich iets van de mening van niet-bestuursleden aan te trekken. Oprichters kunnen daar wel iets aan doen, zoals de stichting certificaten uit te laten geven. Deze certificaathouders krijgen dan het recht om bijvoorbeeld om projecten aan te dragen of om een bestuurslid uit hun midden af te vaardigen. Maar certificaathouders kunnen nooit stemrecht krijgen zoals leden van de vereniging dat wel hebben. Tegelijkertijd is stemrecht voor alle leden niet altijd zaligmakend. Het kan tot besluiteloosheid leiden als leden het met elkaar oneens zijn, besluitvorming onevenredig beïnvloeden of vertragen.

Het algemeen stemrecht bij verenigingen kan voor problemen zorgen. Bij een lage opkomst op een Algemene Ledenvergadering (eerder regel dan uitzondering) kan een kleine groep aanwezigen een besluit nemen waar de (afwezige) meerderheid van de leden helemaal niet achter staat. Ook hier kunnen de statuten voor een oplossing zorgen. Bijvoorbeeld door een recht van referendum op te nemen waardoor alle leden via stemming geraadpleegd dienen te worden over een te nemen besluit.

Draagvlak hangt nauw samen met openheid en transparantie in de bedrijfsvoering. Zonder openheid is draagvlak moeilijk te verkrijgen. Hoewel belangrijk, zegt de wet weinig over dit onderwerp. Voor kapitaalvennootschappen, verenigingen en coöperaties zegt de wet alleen dat de Algemene vergadering van leden of aandeelhouders controleert of het bestuur de juiste prioriteiten stelt en de middelen effectief inzet. Voor de stichting bestaat dit voorschrift zelfs helemaal niet. Als daar bij de oprichting niets over afgesproken wordt, zijn bestuurders van een wijkonderneming niet verplicht verantwoording aan anderen af te leggen. Dat kan haaks komen te staan op het functioneren van een wijkonderneming die handelt in het algemeen belang van de wijk en haar bewoners. Het afleggen van verantwoording over genomen beslissingen en gemaakte keuzes aan de bewoners in de wijk hoort daar logischerwijs bij. Daarom is het belangrijk dat hier bij de oprichting van de wijkonderneming bijzondere aandacht aan wordt gegeven. Dat kan via statuten of een huishoudelijk reglement. Zo kunnen oprichters in de statuten het bestuur van de wijkonderneming de opdracht geven om een maatschappelijk jaarverslag te publiceren waarin het bestuur verantwoording aflegt over de bedrijfsvoering.

Statuten en Huishoudelijk Reglement

Een wijkonderneming wordt opgericht met het opstellen van statuten die via een notariële akte en ondertekening bij de notaris worden vastgesteld. Statuten zijn een soort grondwet van de wijkonderneming. Ze zijn vaak moeilijk te wijzigen: er is een (ruime) meerderheid in de organisatie voor nodig en het gaat via de notaris en kost dus geld. Een huishoudelijk reglement is veel makkelijker te wijzigen, zonder tussenkomst van de notaris en bijkomende kosten. Veel burgerinitiatieven delen hun ervaringen en documenten op internet. Raadpleeg bijvoorbeeld eens:

- www.wegaanhetandersdoen.nl/spoorboekje: een spoorboekje voor het opstarten van een initiatief
- www.bewonersbedrijven.nl/principes: de rechtsvorm voor een bewonersbedrijf waarbij gekozen is voor een stichting met certificaathouders
- www.zorgcooperatie.nl: inwoners van Hoogeloon organiseren hun eigen zorgvoorzieningen en hebben daar een zorgcoöperatie voor opgericht
- www.zonschool.nl: buurtbewoners in Amersfoort waken zelf energie op en hebben daar een energiecoöperatie voor opgericht

Rechtsvormen en intern draagvlak

NV, BV	Algemene Aandeelhoudersvergadering
Coöperatie	Algemene Ledenvergadering
Vereniging	Algemene Ledenvergadering
Stichting	Alleen bestuur

Overweging 7 | Wat is de invloed van de rechtsvorm op mogelijkheden voor financiering?

De wet geeft aan het bestuur van zelfstandige rechtspersonen veel beslissingsvrijheid. Het bestuur kan bijvoorbeeld zelf beslissen of ze prioriteit geeft aan het realiseren van maatschappelijk of van financieel rendement. Die twee kunnen bij wijkondernemingen regelmatig op gespannen voet met elkaar komen te staan. Immers, een wijkonderneming kenmerkt zich door een ondernemende wijze van opereren, waarbij winst gemaakt kan worden, terwijl de wijkonderneming tegelijkertijd sociale doelen wil realiseren die niet altijd winstgevend zijn. Om rendement te maken moet de wijkonderneming dus aan het eind van het jaar geld overhouden. Als er in dat jaar ook een nieuw niet-winstgevend project kan worden opgestart moet de wijkonderneming kiezen tussen de beschikbare middelen investeren in dit project of geld overhouden aan het eind van het jaar. In de wijkonderneming worden deze beslissingen gemaakt door het bestuur - in samenspraak met leden of aandeelhouders van de onderneming. Daar hebben investeerders geen invloed op. Investeerders zijn in die zin dus afhankelijk van de vrije keuzes van de wijkonderneming. En dat kan terughoudendheid veroorzaken bij gemeenten of fondsen. Zo kan bijvoorbeeld een coöperatie met beperkte aansprakelijkheid vaak makkelijker aan externe financiering komen dan een coöperatie met uitgesloten aansprakelijkheid (UA). Als leden al hun aansprakelijkheid hebben uitgesloten heeft een financier geen verhaalmogelijkheid op de leden. Als leden medeaansprakelijk zijn voor de financiële situatie van de organisatie krijgt een financier meer mogelijkheden om zijn geld terug te krijgen, bijvoorbeeld de inleg van elk coöperatielid, wat het makkelijker maakt om in te stappen.

Rechtsvormen, Subsidies en financiering	
NV, BV	Subsidies: nee ⁴
Coöperatie	Subsidies: financieringsmogelijkheden afhankelijk van soort coöperatie
Vereniging	Subsidies: ja, overige financiering niet altijd makkelijk, vaak via bijvoorbeeld sponsoracties
Stichting	Subsidies: ja, overige financiering afhankelijk van doel en middelen

⁴ Bedrijven kunnen wel in aanmerking komen voor allerlei speciale fiscale regelingen die, hoewel het fiscale regelingen zoals energie-investeringsaftrek zijn, ook wel worden aangemerkt als 'subsidies'.

Overweging 8 | Hoe zit het met de continuïteit van de wijkonderneming?

Bij het kiezen van een rechtsvorm is ook oog voor de toekomst nodig. Niet iedereen die vandaag bij de wijkonderneming betrokken is zal dat zijn hele leven zijn. Een wijkonderneming kan buurtbewoners nooit verplichten lid te worden. Kiezen oprichters voor een vereniging als rechtsvorm, dan heeft lidmaatschap een persoonlijk karakter; het is niet overdraagbaar en niet overerfbaar. Leden moeten dus steeds geworven worden. Bij een coöperatie is het lidmaatschap wel overerfbaar (want het vertegenwoordigt een waarde gekoppeld aan het vermogen van de coöperatie) maar vaak ook vrij overdraagbaar. Aandelen van een NV zijn ook vrij overdraagbaar. Aandelen van een BV zijn dat niet, aandeelhouders dienen het toetreden van een nieuwe aandeelhouder goed te keuren. Voor een stichting geldt dit allemaal niet: de stichting heeft een wettelijk verbod op leden en heeft dus geen leden die toe- of uittraden. Veranderende betrokkenheid van mensen kan ook op een andere manier van invloed zijn. Als een wijkonderneming succesvol is willen bewoners in de toekomst mogelijk mee-investeren in de wijkonderneming. Een wijkonderneming die oorspronkelijk is opgericht als stichting zal dan van rechtsvorm dienen te veranderen. Dat kan, alleen gelden daarvoor de stichting wel bijzondere bepalingen voor. De wet wil namelijk het ideeële karakter van de stichting waarborgen, ook van haar vermogen. Dat kan door een vrije omzetting naar een andere rechtsvorm aangetast worden. Door omzetting van een stichting in een coöperatie valt het vermogen immers in handen van individuele leden van de coöperatie. Daarom is volgens de wet de nieuwe organisatie verplicht op dezelfde manier met het vermogen om te gaan als de stichting eerst: de wetgever heeft het vermogen van de stichting beklemd. De nieuwe organisatie mag in dat beklemd vermogen alleen verandering brengen na toestemming van de rechter. De stichtingsvorm biedt de wijkonderneming zo extra waarborgen om te voorkomen dat hun vermogen, zoals maatschappelijk vastgoed, in de toekomst alsnog het publieke domein verlaat en in private handen terecht komt. Het is belangrijk bij de keuze van een rechtsvorm goed na te denken over het treffen van voorzieningen om te voorkomen dat opgebouwd vermogen in de toekomst alsnog het publieke domein verlaat. Bij een stichting is dit wettelijk verankerd, bij de andere rechtsvormen niet.

Samenvatting

Rechtsvormen zijn organisatievormen waar de wetgever bijzondere wettelijke bepalingen voor heeft vastgesteld. De wet kent geen aparte rechtsvorm voor de wijkonderneming dus oprichters moeten kiezen uit de rechtsvormen die voorhanden zijn. Dat is niet altijd makkelijk. Elke rechtsvorm kan belangrijke voordelen én nadelen voor een wijkonderneming met zich meebrengen. Oprichters spelen een belangrijke rol: zij hebben immers via het kiezen van een rechtsvorm en het opstellen van statuten grote invloed op wie wanneer waarover gaat, nu en in de toekomst. Het is dan ook in ieders belang om van de oprichting geen momentopname te maken, maar een proces van afstemming tussen diverse belanghebbenden.

Voorbeelden

De Meevaart, Amsterdam Oost

De Meevaart is een huis van en voor de buurt. Het wordt beheerd door de Meevaart Community, een groep actieve bewoners uit de Dapperbuurt en de Indische Buurt. Zij beheren niet alleen het gebouw, maar verzorgen in hun rol als gebruiker van het pand met elkaar ook de programmering van de verschillende ruimtes. De Stichting Meevaart Ontwikkelgroep heeft in de periode voor openstelling in 2012 met de gemeente onderhandeld en overlegd over het in beheer nemen van het gebouw. Het bestuur van de Stichting Meevaart Ontwikkelgroep maakte daarin naar eigen zeggen een 'oneigenlijke start'. De deelraad bezuinigde op welzijnswerk en wilde de nieuw verbouwde accommodatie door bewoners laten exploiteren. 'Is het bij aanvang niet echt een bewonersinitiatief, dan wordt het moeilijk om dat er alsnog van te maken. Met als gevaar dat het stichtingsbestuur klem komt te zitten tussen voorwaarden van de deelraad en wensen van bewonersgroepen, die zich als een eisende partij gaan manifesteren.' Het bestuur heeft zich daarom vanaf het begin als kwartiermakers opgesteld en meteen aangekondigd dat de stichting te zijner tijd zal worden opgeheven, of omgevormd tot een nieuw bestuur. Een leerzame publicatie over de opstartfase is 'Meevaart of Tegenstroom'. Inmiddels heeft het bestuur voorbereidende stappen gezet voor de oprichting van een coöperatieve vereniging die de beheersstichting kan gaan vervangen. Zie www.meevaart.nl.

Stichting Dorpshuis Oostwold

In Oostwold organiseert het Multifunctioneel Centrum Gaveborg activiteiten die het functioneren van de dorpsgemeenschap en de leefbaarheid bevorderen. Ze organiseren en faciliteren activiteiten van sociaal-culturele, maatschappelijke, recreatieve, sportieve of educatieve aard. Met een kostendekkende exploitatie, ondanks maatschappelijke tarieven. Op verzoek van veel bewoners is de dorpswinkel die 10 jaar geleden verdwenen is, nieuw leven ingeblazen. Daarbij is gekozen voor een coöperatieve rechtsvorm. "Om het gemeenschappelijk belang ervan uit te dragen en iedereen eraan te binden." Ruim 180 huishoudens namen voor €99,- een aandeel in de winkel. De GaveSuper, zoals de winkel heet, heeft één betaalde kracht en werkt verder met een vrijwilligerspool en biedt twee beschermde werkplekken aan verstandelijk gehandicapten. Daarnaast biedt het Multifunctioneel Centrum onderkomen aan de vele verenigingen die het dorp rijk is. Zij betrekken hun drank en versnaperingen rechtstreeks uit de winkelvoorraad. Zo kan met een beetje creativiteit een volwaardige supermarkt renderen in een klein dorp. Zie www.gaveborg.nl.

Meer informatie over rechtsvormen is te vinden op:

www.kvk.nl/ondernemen/rechtsvormen; www.notaris.nl/bedrijven-en-organisaties; www.vwgnijhof.nl (zie publicatie "Belastingheffing van Stichting en Vereniging" (2012)).

Meer informatie over bewonersinitiatieven en wijkondernemingen:

www.rijksoverheid.nl; www.wijkonderneming.nl; www.bewonersbedrijven.nl; www.publicon.nl; Peter W. Voogt/Harry Broekman: "De Grote Kleine- Kansenatlas" (2003) Zie voor pdfversie en overige informatie <http://kansenatlas.igg.nu>

Colofon

Dit is een uitgave van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Programma Bewonersparticipatie

Contactpersonen:

Auteur: Nicole Estejé, Publicon (n.esteje@publicon.nl) met medewerking van mr. drs. M.J.A. Vermunt FB, BGH Accountants en Adviseurs (www.bghacc.nl) en Chris Troost, zakelijk leider Bewonersbedrijf Heechterp Schieringen.
Bianca Lubbers, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Dit informatieblad is tot stand gekomen mede op basis van het eerder verschenen informatieblad rechtsvormen geschreven door Peter W. Voogt.

Foto pagina 6: Wim Salis, buurtplatform op IJburg

Voor vragen naar aanleiding van deze uitgave kunt u contact opnemen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties via maatschappelijkinitiatief@minbzk.nl.

Juni 2013 | B-19487